

ISTRAŽIVANJA

EUHARISTIJSKI ODGOJ U PRVOJ CRKVI I U POVIJESTI CRKVE U SLOVENIJI

France Martin Dolinar

Kad sam primio poziv da progovorim o euharistijskom odgoju u prvoj Crkvi te u Crkvi u Sloveniji, najprije sam se poveselio toj temi. Radi se o jednoj od središnjih tajni kršćanske vjere, za koju je u dogmatskoj konstituciji o Crkvi rečeno, da je „izvor i vrhunac svega kršćanskog života”¹, ili, kako su to koncilski oci zabilježili u dekretu o službi i životu prezbitera da je „sveta euharistija... izvor i vrhunac cjelokupne evangelizacije i ujedno središte zajednice vjernika”.²

Ali kad sam počeo detaljnije razmišljati o sadržaju predavanja, tad sam se uplašio. Već sam naslov sadrži dvije tako različite teme, da svaka za sebe zahtijeva potpuno samostalnu obradu. A i vremenski raspon je preširok, da bi mogli sav bogati sadržaj ponuđene teme iscrpsti u tako kratkom predavanju. Teme, kako ih naznačuje gornji naslov, zahtijevaju višegodišnji strpljiv i ustrajan rad, da bismo ih mogli sažeti i dati vrijednost svim pojedinostima o euharistijskom odgoju u povijesti Crkve općenito, i konkretno kod nas u Sloveniji, te ih povezati u cjelinu. Radi se o poslu koji sam po sebi zahtijeva životno djelo istraživača i krunu svega njegova znanstvenog nastojanja. Toliko za opravdanje! U vremenu, koje mi je bilo dano na raspolaganje, nije mi naprosto bilo moguće učiniti više, nego sabrati tek nekoliko važnih naglasaka koji

zadiru u odnos vjernog kršćanina prema euharistijskom otajstvu.

1. EUHARISTIJSKI ODGOJ U PRVOJ CRKVI

O prvoj Crkvi naše je doba stvorilo potpuno krivu sliku, koja je uvelike odraz nepoznavanja stvarnih prilika u kojima su živjeli prvi kršćani. Ono, što su prvi kršćani osjetili kao veliku bol (npr. da u određenom dobu i u određenim okolnostima – mislim prije svega na razdoblja progona kršćana – nisu mogli imati vlastitih javnih kulturnih prostora), danas neki preuveličavaju kao uzor, koji bi trebao „osloboditi suvremeno kršćanstvo” te se dragovoljno povlače iz crkava u anonimnost tzv. obiteljskih susreta. Kod toga previđaju, da je *prva Crkva bila izrazito zajednička*. Prvi su se kršćani najprije okupljali u Jeruzalemskom hramu, tj. u službenom bogoslužnom prostoru židovstva iz kojeg su proizašli. Tek kada su ih zbog „pogubnih novosti i praznovjerja” počeli proganjati, sklonili su se u privatne kuće. Iako već i tada, od samog početka teže k tome da dobiju vlastite kulturne prostore, koji su (ako smijem tako reći),

¹ Lumen Gentium 11.

² Presbyterorum ordinis 5.

„izuzeti od svjetovne upotrebe”. Pa i kada su ti prostori još u okviru privatnih kuća, bili su poznati i dostupni svima „koji su Isusa priznavali Gospodinom”.

Prva Crkva promatrala je euharistiju prije svega kao žrtvu kojom Isus na nekrvni način obnavlja svoju žrtvu na križu. Za kršćane tog doba Isusova prisutnost pod prilikama kruha i vina bila je činjenica u koju nitko nije sumnjao. Time, naravno, ne želim reći da oni nisu na različite načine predstavljali sebi tu prisutnost, te da je baš ta razlika u mišljenju i izražavanju, mnogokojeg kasnije odvela u zabludu. Po primjeru Posljednje večere u apostolsko doba, pa sve tamo do Milanskog edikta koji je 313. godine kršćanima osigurao slobodu, sveta je pričest bila nedjeljivi dio slavljenja Gospodnje večere. Euharistijske žrtve bez pričesti gotovo i nije bilo. Kristovo tijelo prvim je kršćanima bilo izvor snage u svakodnevnom životu, stoga su ga i uz cijenu vlastitog života nosili onima koji nisu mogli sudjelovati na Gospodnjoj večeri, ponajprije onima koji su zbog svoje vjere u Krista bili osuđeni na smrt.

Antikna Crkva nije poznavala čašćenje Presvetog Oltarskog Sakramenta. To se pojavilo i oživjelo tek s pojavom zabluda koje su nijekale Isusovu stvarnu prisutnost pod prilikama kruha i vina u Presvetom sakramentu, tj. tek u 11. stoljeću.

Prve izvještaje o slavljenju spomena Gospodnje večere nalazimo već u Svetom pismu. Kod analize svetopisamskih izvještaja koji su postali temelj i jezgra sveukupne kršćanske teologije o euharistiji, jasno su vidljiva tri stupnja: najprije Isusovo obećanje euharistije, zatim ustanovljenje i konačno slavljenje euharistije u prvoj Crkvi.³

O Isusovu obećanju euharistije izvještava evanđelist Ivan u šestom poglavlju svog evanđelja. Isus je upotrijebio oduševljenje mnoštva koje je doživjelo čudesno umnoženje kruha, da ga upozori na „živi kruh, koji je s neba sišao”. U svom znamenitom euharistijskom govoru u Kafarnaumu, Isus je direktno izgovorio one nečuvane riječi, koje su među njegovim slušateljima prouzročile prvo odlučujuće dijeljenje duhova: „Kruh koji ću ja dati jest tijelo moje – za život svijeta... Jer tijelo je moje pravo jelo i

krv je moja pravo piće...” (Iv 6,51.55).

Ostvarenje tog obećanja apostoli su doživjeli godinu dana poslije, kad je Isus kod Posljednje večere na Veliki četvrtak uzeo kruh u svoje ruke, blagoslovio ga, razlomio i dao im ga riječima: „Ovo je moje tijelo”. Jednako tako i kalež s vinom govoreći: „Ovo je moja krv, koja se za vas proljeva. Ovo činite meni na spomen” (usp. Mk 14,22–26).

Iz pisama apostola Pavla i iz Djela apostolskih saznajemo da je sastajanje na Gospodnju večeru bio *središnji događaj* u životu prve Crkve. Kod toga je uvijek naglasak na žrtvovnom značenju euharistijskog sastanka kojem je naročito apostol Pavao dao svoj najdublji teološki temelj. Iako je naravno i riječ Božja od samog početka imala važno mjesto u euharistijskom slavlju, važno prije svega i samo zbog „teološke” povezanosti euharistijske žrtve s čitavim Isusovim otkupiteljskim djelom, koje je doseglo svoj vrhunac Isusovom smrću na križu i njegovim pobjedonosnim uskrsnućem.

U vezi s tim, moramo najprije upozoriti na ona mjesta kod apostola Pavla koja govore o euharistijskom sastanku. Ti tekstovi, naime, izražavaju praksu vjernika koji su u svom svakidašnjem životu nastojali ostvarivati nauk apostolov. Pavao ništa ne taji da im to baš nije uvijek najbolje uspijevalo te vrlo odlučno i stvarno nastupa protiv svih nepravilnosti kod sastajanja na Gospodnju večeru (1 Kor 11,17–27).

Zanimljivo je da kod sv. Pavla nalazimo tek kakvu sitnicu u vezi s Gospodnjom večerom. Stoga je mnogo jasnije njegovo teološko produbljenje i ustanovljenje euharistijskog slavlja.

Pavao vrlo jasno i jednodušno naglašava da je lomljenje kruha dioništvo u Gospodnjem tijelu i njegovoj krvi. „Zato tko god nedostojno

³ BAUS Karel, Von der Urgemeinde zur frühchristlichen Grosskirche, u: Handbuch der Kirchengeschichte, Band I., Freiburg ³1965, hsg. Jedin h.; Enciclopedia cattolica, vol. V., Città del Vaticano 1950, 730–782 (eucaristia); Nuova storia della chiesa, vol. I., Torino 1970; Lexikon für Theologie und Kirche, Band III., Freiburg ²1931, 822–826 (Eucharistie); ŠAGI-BUNIĆ Tomislav, Euharistija u životu Crkve kroz povijest (Volumina theologica, svezak X.), Zagreb 1984.

jede ovaj kruh ili nedostojno pije ovaj kalež Gospodnji, bit će odgovoran za tijelo i krv Gospodnju” (1 Kor 11,27). Udioništvom u Gospodnjoj večeri vjernik utvrđuje svoju neposrednu povezanost s Gospodinom. Stoga je sastajanje na euharistiju izraz veselja i zahvale (Ef 5,20), i ujedno jamstvo one zajednice, koju će ostvariti drugi Gospodinov dolazak. Težnja za drugim Gospodinovim dolaskom jedna je od temeljnih karakteristika euharistijskog sastajanja prve kršćanske zajednice: Maranatha – Dođi, o Gospode naš (1 Kor 16,22).

U Pavlovoj, a po njemu i u Lukinoj katehezi, euharistijsko slavlje jest izvor iz kojeg kršćanska zajednica crpi svoje nutarnje jedinstvo. Budući da su svi udovi dionici istoga kruha, koji je tijelo Kristovo, oni ipak unatoč mnoštva udova sačinjavaju jedno tijelo, Božju zajednicu (1 Kor 10,17). To pak sakramentalno utemeljeno jedinstvo mora izarivati u obzirnosti jednog prema drugome i u međusobnoj pomoći, čak i uz cijenu žrtve, ako je to potrebno. Samo na taj način poljubac mira kojeg su izmjenjivali kod euharistijske žrtve ima svoj smisao (1 Kor 16,20).

U poapostolskom dobu kršćani su se našli u vrlo neugodnom položaju. Kristovo evanđelje nezaustavljivo se širilo u sve slojeve prostranog Rimskog Carstva. Duhovna snaga poganstva u tom je dobu sve više gasnula. Način života kršćana i njihov odnos prema vrednotama tadašnjeg poganskog društva, nužno je doveo kršćane u sukob s okolinom. Poganska inteligencija oštro je napala kršćane. Gledala je u njima obične bezbožnike, koji štetno utječu na rimsko društvo i time opasno ugrožavaju sigurnost same države. Spočitavali su kršćanima naravnost nečuvenih stvari, među ostalim i to, da na svojim sastancima uživaju ljudsko meso. Sve to vodilo je kršćane u opasnu društvenu i socijalnu izolaciju. Dovoljna je bila tek mala iskra i već se protiv njih digao ogroman gnjev poganske okoline. Tu, među ostalim, treba tražiti uzroke što su kršćani u svojim izjavama postali oprezniji te da u to doba, pogotovo o euharistiji razmjerno malo govore u javnosti.

Informaciju o euharistiji u poapostolskom dobu nude nam:

1. Liturgijski dokumenti kao što su Didahe,

Hipolitova *Traditio Apostolica*, Serapionova *Anafora* i *Constitutiones apostolicae*, zatim

2. Pisma pojedinih biskupa raznim kršćanskim crkvama (među najodličnijima su svakako pisma sv. Ignacija),

3. Kateheze za katekumene – spomenuti valja prije svega Kateheze sv. Ćirila Jeruzalemskog, sv. Ambrozija i Teodora iz Mopsuestije,

4. Homilije kod bogoslužja – među najznačajnije spadaju Homilije sv. Ivana Zlatoustog, sv. Ambrozija i sv. Augustina; i konačno

5. Polemični spisi i apologije, koje su nastale kao odgovor na napade poganskih filozofa i mislilaca (sv. Irenej, sv. Justin, Tertulijan i drugi).⁴

U tim dokumentima jasno dolazi do izražaja vjera Crkve, da su po pretvorbi kruh i vino stvarno Isusovo tijelo i njegova krv. U snazi te vjere nazivaju euharistiju najsvetijom stvari i za nju zahtijevaju najveće poštovanje.

Didahe opisuje euharistiju kao žrtvu, koju posjećuju na dan Gospodnji. Budući da grijeh uništava našu povezanost s Bogom, moraju kršćani prije žrtve priznati svoje grijeha i žaliti ih. Jednako tako, najsvetijoj žrtvi ne smije prisustvovati onaj koji živi u neprijateljstvu sa svojim bližnjim. Euharistija je dana kršćanima kao hrana i piće, koja daleko nadvisuje svaku zemaljsku hranu, jer nam po Isusu daruje vječni život.

Ignacije Antiohijski gleda na euharistiju u dubokoj povezanosti svih vjernih u Kristu. Za pojedinca euharistija je lijek besmrtnosti, protusredstvo smrti, jer čuva život u Kristu i osigurava uskrsnuće na vječni život. Onaj koji ne priznaje da je euharistijski kruh meso našega Gospodina Isusa Krista i ne hrani se njim, zapisan je smrti. Tako kao što euharistija pojedinca povezuje s Kristom, udružuje i sve vjernike međusobno, jer svi uživaju jedno meso i jedan kalež kod jednog oltara. Stoga euharistija nije samo simbol, nego i izvor jedinstva.

Sv. Justin, sredinom 2. stoljeća, pisao je u svojoj Apologiji caru, senatu i rimskom narodu: „Naučili smo, da je euharistijska hrana meso i krv utjelovljenog Isusa.” Justin pribraja krst i euharistiju bitnim sastojcima kršćanskog kulta.

⁴ EC V./755.

Najodličniji oblik čašćenja Boga je euharistijska žrtva, kod koje vjernici, združeni u bratskoj zajednici, prinose kruh i vino, nad kojima predstojnik nato moli zahvalnu molitvu. Te darove potom svećenik dijeli vjernicima. No, to više nije običan kruh ni obično vino, nego meso i krv onoga Isusa koji je sam postao meso (tijelo). Ta pretvorba obavlja se po onim riječima, koje je Isus izgovorio kod Posljednje večere nad kruhom i vinom i naredio apostolima da to čine njemu na spomen. Tu hranu, nastavlja sv. Justin, mi kršćani nazivamo euharistijom, koja je nadoknadila starozavjetne žrtve. To je ista potpuna žrtva, koju je navijestio prorok Malahija i za kojom su čeznuli grčki filozofi.⁵

Razumljivo je, stoga, da su u dodiru s poganskim svijetom kršćanski teolozi uvijek tražili i *razumsko obrazloženje za svoju vjeru*. Radi se o začecima teologije kao znanosti, koja se rodila iz didaktične potrebe (naime vjeronaučne pouke onih, koji su se pripremali na krštenje), iz polemike (odbijanje zabluda i predbacivanja poganskih mislilaca) te iz potrebe kršćanskog života odnosno potrebe oblikovanja kršćanske duhovnosti.

Naravno da nas ovdje još posebno zanima katehetska pouka s naglaskom na euharistiji. Prve opipljivije dokaze za sistematsko poučavanje u kršćanskom nauku, a time ujedno i o euharistiji, nalazimo već u katehezama sv. Ćirila Jeruzalemskog, sv. Ambrozija i Teodora iz Mopsuestije. Ti teolozi razvili su nauk o euharistiji pod trostrukim vidom: biblijskim, teološkim i liturgijskim. Kod toga je zanimljivo da se ne zadovoljavaju samo izvještajima Svetog pisma Novog zavjeta, nego već u Starom zavjetu otkrivaju dovoljno usporedbi, koje simboliziraju i najavljuju euharistijsko otajstvo. U tom smislu obrazlažu prije svega manu, Izakovo prikazanje i Melkizedekovu žrtvu. Težište njihovog razmišljanja posvećeno je ipak nutarnjem značenju euharistije. Iako kruh i vino zadržavaju svoj izvanjski oblik, ipak su istinsko Gospodinovo tijelo i krv. Kod euharistijske žrtve obnavlja Isus na nekrvni način svoju žrtvu na križu, da bi svi vjernici mogli biti dionici plodova te njegove spasonosne žrtve.

Crkva je, naravno, uvijek budno *pazila na ispravnost nauka koji je primila od Gospodina* i

odlučno otklanjala sve pokušaje samovoljnog obrazlaganja Isusovih riječi u evanđelju. U borbi protiv zabluda bistrila je i razvila tako svoju vlastitu teološku misao. Tako je sv. Irenej protiv gnostika dokazivao mogućnost subivanja Isusova uskrslog tijela pod prilikama kruha i vina; Tertulijan pak protiv marcionita realnost Kristova tijela u euharistiji. Sv. Hilarije je protiv arijanaca naglašavao jedinstvo naravi između Oca i Sina; sv. Optat Milevijski pak jedinstvenost Isusova mističnog tijela protiv donatista. Sv. Ćiril Aleksandrijski učio je hipostatsku uniju obiju naravi u Kristu protiv Nestorija, sv. Leon Veliki pak cjelinu Isusove ljudske naravi protiv monofizita. Isusova stvarna prisutnost u euharistiji bila je nauk koji je tako duboko prodro u svijest vjernika, da je bila opće prihvaćena činjenica i u raspravama s hereticima.⁶

Predaleko bi nas odvelo, ako bismo htjeli analizirati sve one homiletske i katehetske tekstove crkvenih otaca, koji govore o otajstvu sv. euharistije. Za sve bez razlike euharistija je neosporno *vrhunac kršćanske objave*. Povezuju je s tajnom Presv. Trojstva i s utjelovljenjem vječne Božje riječi. Božji život trojedinoga Boga objavio nam se u utjelovljenoj Božjoj riječi, koja je u Isusu Kristu pod prilikama kruha i vina postala naša duhovna hrana, koja nam omogućuje i čuva Božji život u nama.

Već je učenik sv. Ivana evanđeliste, sv. Ignacije, napisao da je euharistija „tijelo Gospodina našega Isusa Krista, ono, koje je za nas bilo darovano na križu, a Otac ga je uskrsnuo od mrtvih.” Teolozi 4. stoljeća su tu misao dalje razvili. Sv. Hilarije iz Poitiersa je učio „Ako je Isus zaista primio meso našeg tijela, kad se rodio od Djevice Marije, tada je pravi čovjek te mi u euharistiji stvarno primamo meso njegova tijela.”

Nekako od 3. stoljeća nadalje, teologija se razvijala u dvama potpuno različitim duhovnim ozračjima. Obje katehetske škole, aleksandrijska i antiohijska su, dakako, bezuvjetno priznavale Isusovu stvarnu prisutnost u euharistiji. U konkretnom obrazlaganju te tajne svaka je

⁵ HB I./170.206.

⁶ EC V./756–758.

ipak išla svojim putem. *Aleksandrijci* (Klement, Origen, Serapion i sv. Ćiril) i *neoaleksandrijci* (Ćiril Jeruzalemski, Bazilije i oba Grgura, Nazijanski i Niški), su pod utjecajem platonizma, koji je stvarni svijet smatrao više kao duhovnu sliku, katkad premalo jasno govorili o posvećenom kruhu kao „o simbolu Isusova tijela.” Time su naravno unijeli u teologiju određenu nesigurnost i nemir kod onih koji nisu poznavali Platonove misaone kategorije.

Suprotno tome, *antiohijci* (Ivan Zlatousti, Teodor iz Mopsuestije i Teodoret), su pod utjecajem Aristotela tumačili Sveto pismo po tzv. povijesnoj metodi. Naglašavanje jedinstva obiju naravi u Isusu, Božje i ljudske, omogućavalo im je i realističnije tumačenje Isusove stvarne prisutnosti u euharistiji. Sv. *Augustin* je pokušao ostvariti sintezu među obim teološkim školama, iako je i sam previše ostao pod utjecajem Platona, da bi mogao dostatno odstraniti sve nesporazume s obzirom na euharistiju na području teologije.⁷ Usporedo s razvojem teološke misli o euharistiji i teoretskoj pouci o njoj, izvanredno dragocjeni su i *podaci o odnosu vjernika prema njoj*. Ako je u apostolsko doba sudjelovanje u lomljenju kruha na dan Gospodnji bila naravna, tj. sama po sebi razumljiva duhovna potreba prvih kršćana, i uživanje tijela Gospodnjeg sastavni dio euharistijske žrtve, ta slika počinje se najkasnije od 4. stoljeća nadalje snažno mijenjati. Sv. Ambrozije i sv. Ivan Zlatousti u svojim propovijedima već oštro osuđuju zanemarivanje nedjeljnog bogoslužja. Na prijelomu iz 5. u 6. stoljeće uvelike je opalo i primanje pričesti. Godine 506. je npr. sinoda u Agde odredila: tko nije barem za Uskrs, Duhove i Božić na pričesti, ne možemo ga više ubrajati među kršćane. Istodobno je tako zaoštrila i uvjete za primanje pričesti, tako da se stanje poslije ove sinode nije nimalo poboljšalo.⁸

S obzirom na vjersku pouku, stanje na teritoriju Zapadnog Rimskog Carstva, bitno se promijenilo s *odlukama Karla Velikoga*, koji je po svim župama propisao obaveznu vjersku pouku i odredio plan za nju. Nakana te pouke bila je u prvom redu pripraviti ljude na dostojan primitak sakramenata. Za ispovijed izradili su čak posebna pomagala iz kojih su se kasnije razvili katekizmi. Od 14. stoljeća dalje na vjersku po-

uku privukli su i djecu. Tom radu posvetili su se prije svega siromašni redovi.⁹

Zanimljivo je da kroz cijelo prvo tisućljeće na području teologije ne nalazimo pokušaja nijekanja Isusove stvarne prisutnosti u euharistiji. Tek je *Berengar iz Toursa* u 11. stoljeću učio da je sakrament više znak čisto duhovnog sjedinjenja s Gospodnjim tijelom u nebesima. Kruh i vino ostaju nepromijenjeni i po svećenikovim riječima: „Ovo je tijelo moje... ovo je krv moja.” Njegovo je naučavanje osudila Rimski sinoda godine 1079, a Četvrti lateranski koncil je godine 1215. nauku o pretvorbi izrazio latinskom riječju „transsubstantiatio”.¹⁰

Znak katoličanstva euharistija kao sakrament postala je u borbi protiv Wiclifa i Husa i, naravno, kasnije protiv protestanata. Koncil u Konstanzu svečano je definirao cjelovitost Isusove prisutnosti u svakoj slici kruha i vina. A Tridentinski koncil postao je stvarnost, cjelovitost, stalnost i dužnost čašćenja Isusove tjelesne prisutnosti pod prilikama kruha i vina na podlozi transsubstantiatae. Posljedica tog opredjeljenja obaju koncila bila je, da je tabernakul dobio središnje mjesto u arhitekturi Božje kuće i naglašena pobožnost prema Presvetom Oltarskom Sakramentu, koja je svoj izraz našla u velikim euharistijskim procesijama i u čašćenju „među nama prisutnog Isusa”.¹¹

Vjerske suprotnosti od reformacije nadalje, prisilile su i katolike na produbljeno *oblikovanje sistematske pouke kršćanskog nauka*. Luterovom malom i velikom katekizmu, koji su izišli godine 1529. uslijedili su mnogi katolički primjeri, koji uglavnom nisu dorasli Luterovu djelu. Dostigao ga je, a vjerojatno i prestigao, tek *Petar Kanizije* koji je godine 1555. izdao najprije *Summa doctrinae christiane* (tzv. Ve-

7 EC V./758–759.

8 BAUS Karl–EWIG Eugen, Die Reichkirche nach Konstantin dem Grossen, u: Handbuch der Kirchengeschichte, Band II./1, Freiburg 1973; Band II./2, Freiburg 1975.

9 LThK, Band V., Freiburg 21933, 872–879 (Katechese).

10 Handbuch theologischer Grundbegriffe, Band I, München 2(DTV)1970, 381.

11 Isto.

liki katekizam). U obliku 211, kasnije 222 pitanja i odgovora iznio je cjelovitu katoličku nauku. Zbog svoje jasnoće, stvarnosti i nepolemčnosti, Kanizijev je katekizam postao istinski vodič u teološkim i vjerskim pitanjima za intelektualce, studente na visokim školama i isusovačkim kolegijima. Taj je katekizam u najkraćem vremenu postao pravi „bestseller”, jer je do Kanizijeve smrti, godine 1597, doživio čak 200 izdanja i bio preveden na dvanaest jezika. Car Ferdinand ga je godine 1566. propisao kao obvezatan udžbenik u svim svojim zemljama. Godine 1556. Petar Kanizije prilagodio je svoj veliki katekizam za djecu i obični puk. U tom *Catechismus minoru*, u 59 pitanja i odgovora obrazložio je najosnovnije istine kršćanskog nauka. Dvije godine kasnije (1558.), izdao je još *Catechismus parvus catholicorum*, za studente. Taj katekizam obuhvaća 122 pitanja i odgovora i bio je najrašireniji među mladima u razvoju.¹²

Kanizijevo djelo na području katehetike nije nadmašio ni tzv. *Catechismus ex decreto Concilii Tridentini a parochos*, ili kako ga pod kraćim imenom poznajemo *Catechismus Romanus*, kojeg je godine 1566. izdao papa Pio V. Isti je papa svim župnicima naredio obavezu vjersku pouku. Namjera te pouke bila je dati prvenstveno najosnovnije vjerske i naravne istine, a zatim ih produbiti na temelju povijesnih, sistematskih asketsko etičkih i životnih primjera.¹³

Time se već dotičemo situacije na današnjem slovenskom području, koje je sve do završetka prvog svjetskog rata pripadalo u Rimsko Carstvo njemačke narodnosti.

2. PREGLED EUHARISTIJSKOG ODGOJA MEĐU SLOVENCIMA

Naši preci su vjeru u Isusovu prisutnost pod prilikama kruha i vina zajedno s drugim istinama kršćanske vjere, primili već od prvih blagovijesnika. Sam proces pokršćanjenja naših predaka još je uvijek premalo istražen, da bi o njemu mogli dati konačnu prosudbu. To vrijedi, prije svega za područje južno od Drave, koje je crkveno bilo podređeno akvilejskom patrijarhu. Nešto više uvida u katehetsko pastoralnu dje-

latnost katoličkog svećenstva među slovenskim narodom, nude nam pastoralne upute Karla Velikoga. Naravno, tu je naglasak prije svega na krsnoj katehezi. To detaljno analiziraju svi koji su proučavali tzv. karolinšku misionarsku metodu. Na žalost vrijeme mi nije dopustilo da pregledam upute Karla Velikog i tekstove, koje su izradili njegovi dvorski teolozi pod vodstvom opata Alkuina pod vidom euharistije. Svakako da je u to doba vjera u Isusovu prisutnost pod prilikama kruha i vina gotova činjenica, a naglasak je još uvijek na žrtvi i pričesti. Posebnog čašćenja Isusove stvarne prisutnosti u Presvetom u to doba još ne poznaju. Činjenica da je pod prilikama kruha i vina među nama prisutan sam živi Isus, i među našim je narodom prouzročila pouzdanu, katkad naivnu i čak praznovjernu pobožnost prema euharistiji.¹⁴

Dakako i naši krajevi nisu mogli potpuno izbjeći *utjecajima krivovjeraca*, koji su se raširili po Evropi. Čini se, da moramo nastojanje akvilejskog patrijarha Bertolda godine 1237. da ustanovi biskupiju u Gornjem gradu, povezati s jezivom opasnošću patarena, koji su se raširili i u našim krajevima. Patareni su, dakako, zajedno s nijekanjem svećeništva zanijekali i euharistiju. Među mnogim dekretima, koje je protiv njih izdao *patrijarh Bertold*, nas, naravno, posebno zanimaju oni, koji se odnose na euharistiju. Navest ću samo neke: Presveto smije nositi samo svećenik, propisno obučen i u pratnji ministranta koji nosi svjetlo i zvonce. Podizanje kod mise mora se izvesti tek po pretvorbi. POS moraju župnici čuvati na posebnom mjestu i obnoviti ga svake nedjelje. Iz nekih izvora saz-

¹² Buxbaum Engelbert Maximilian, *Petrus Canisius und die kirchliche Erneuerung des Herzogtums Bayern 1549–1556*, u: *Bibliotheca instituti Historici S.J.*, vol. 35, Roma 1973, 192–197; *LThK II./915–917* (1958, Petrus Canisius); *EC IX./1952/1451–1453* (Canisio Pietro); Iserloch Erwin i drugi, *Reformation, Katholische Reform und Gegenreformation*, u: *Handbuch der Kirchengeschichte, Band IV*, Freiburg 1967, 590.

¹³ HB IV./443; *Handbuch theologischer Grundbegriffe I./383*.

¹⁴ Usp. prije svega članak: Gruden Josip, *Čašćenje presvetog Spasiteljevog Tijela među Slovencima u prošlim stoljećima*, u: *Voditelj u bogoslovnim znatnostima*, 11/1908/88–98.

najemo, da je u Akvileji u tom času još u običaju misa i procesija u čast POS, kao i poseban blagdanski oficij. Smijemo zaključiti, da su mise i procesije bile raširene i na području Slovenije, koje je crkveno pravno bilo podređeno Akvileji.

Inače pobožnost u čast POS u to je doba bila raširena po cijeloj Evropi. Kad je Jacques Pantaleon, arhidakon iz Lütticha, bio izabran za Papu (Urban IV), on je na poticaj bl. Julijane iz Retine 11. kolovoza 1264. *uveo blagdan POS* za svu Crkvu. Oficij za nj napisao je njegov najuži teološki savjetnik sv. Toma Akvinski. Ustanovljenjem posebnog blagdana za svu Crkvu, ubrzo se po cijeloj Evropi raširilo euharistijsko gibanje koje je pokazalo da je euharistija zaista središte vjerskog života.¹⁵

Boravak papa u Avignonu i crkveni raskol (1305–1414), su na žalost pogubno utjecali na crkvenu disciplinu, na pobožnost i vjerski život. U austrijskim zemljama čašćenje POS opet je oživjelo pred kraj srednjeg vijeka i jedino kao protuteža *protiv husita*. Budući da su oni zahtijevali pričest pod obim prilikama, „jer samo tako mogu primiti cijelog Isusa”, katolici su naglašavali, da je u svakoj prilici prisutan cijeli Isus. Hostija je tako postala znak pravovjernosti katolika. Papa Martin V, godine 1429. i Eugen IV. godine 1433. umnožili su oproste kod pobožnosti u čast POS. Odjek među vjernicima, i među Slovencima bio je izuzetno velik. 15. stoljeće postalo je na neki način *zlatno doba bratovština POS-a*. Ustanovljavali su ih s nakanom da dignu sjaj svećanih procesija POS.¹⁶ Članovi bratovštine POS pratili su procesiju s gorućim svijećama u rukama. Uz to su se obvezali da će gorućim svijećama pratiti sv. poputbinu, koju svećenik nosi umirućem, gajiti čašćenje pred izloženim Presvetim, brinuti se za svečano bogoslužje i za dostojnu opremu crkva (paramente, sv. posuđe, vječno svjetlo). Najstarija do sada poznata bratovština POS kod nas vjerojatno je u Gornjem gradu, koja je djelovala već od godine 1399. Poslije godine 1430, slične bratovštine posvjedočene su i u ljubljanskoj stolnici (katedrali), u Kranju, Ribnici i u Starom trgu kod Loža.¹⁷

Pored duhovnog poslanja te bratovštine odigrale su značajnu ulogu i na socijalnom području. Njihova pravila, među ostalim, određivala

su i brigu za bolesne i umiruće. Staleški zasnovane bratovštine su međusobno tješnje povezivale i pripadnike pojedinih staleža. Čašćenje POS u to je doba bez sumnje bilo središte svega javnog života i najznačajniji izraz pučke pobožnosti i u Sloveniji.

Daljnji rascvat kršćanskog života i u našim je krajevima, za neko vrijeme *zaustavio protestantizam*. Zapravo, još uvijek nemamo zadovoljavajućeg odgovora na pitanje, kako to da su u protestantizam dospjela ona dva sloja, koja su u vjerskom životu srednjeg vijeka odigrala najočitiiju ulogu, tj. plemstvo i građani. Posvuda, gdje se pojavio protestantizam, zamrle su bratovštine, pobožne ustanove i svećane procesije u čast POS. Ljubljanski biskup Seebach javio je godine 1572. caru Ferdinandu da kod svećane procesije POS u Ljubljani nisu više sudjelovali ni plemići niti odličniji građani. Došlo je čak do otvorenih prijetnji i strahovanja kod sudionika procesije od strane protestanata. O žalosnom stanju na vjerskom području u slovenskim zemljama govori nam i Pavao Bisancij u svom vizitacijskom zapisniku godine 1581.

Razumljivo je, da je *jedan od prvih zadataka katoličke obnove* bio vratiti Presvetom sakramentu dužnu čast. Ljubljanski biskup Hren, ubrzo poslije nastupa svoje službe, obnovio je svećanu procesiju POS po ulicama Ljubljane kao znak istinske katoličke vjere i pobožnosti. Posebno svećana bila je procesija, kod koje su sudjelovali pitomci Isusovačkog kolegija u Ljubljani. Oni su procesiju popratili prigodnim nastupima na binama koje su bile postavljene na različitim dijelovima grada kud je išla procesija.

Katolička obnova ugodno je utjecala i na *ponovni rascvat* crkvenih bratovština, među kojima je još uvijek najodličnije mjesto pripadalo upravo bratovštini POS. Ulogu te bratovštine u vjerskom i duhovnom životu zajednice i pojedinca moramo razabrati iz njihovih pravila.

¹⁵ Kühner Hans, Neues Papslexicon, Zürich (Fischer Bücherei) 1965, 74 (Urban IV.).

¹⁶ Gruden, Čašćenje POS, 91–92.

¹⁷ Jehart Anton, Povijesne crtice o bratovštini presvetog Spasiteljevog Tijela na slovenskoj Štajerskoj, u: Voditelj u bogoslovnim znanostima, 14(1911)97–111.

Josip Gruden javlja o pravilima bratovštine POS iz ljubljanske katedrale.¹⁸ U tim pravilima izričito je naglašeno, da je svrha bratovštine širiti i uzdizati katoličku vjeru u gradu i njegovoj okolici. Koliko su ozbiljno preuzimali tu zadaću, očigledno je iz člana koji zahtijeva da svatko mora pri upisu u bratovštinu obaviti životnu ispovijed i izmoliti tridentinsku vjeroispovijest. Članovi bratovštine bili su obvezatni pristupiti svetoj ispovijedi svaki mjesec. U procesiji su Presveto pratili gorućim svijećama. Iz te bratovštine razvila se poslije posebna pobožnost „vječne molitve”. Članovi bratovštine su, naime, razdijelili dane i sate u godini, tako da je u svaki sat dana netko molio u crkvi pred Presvetim. Kod nas se ta pobožnost očuvala do godine 1850.

Cvatućem i razgranatom crkvenom životu, kojemu je, kao što smo vidjeli, u velikoj mjeri davala ton upravo pobožnost prema POS, napravile su kraj crkvene reforme Josipa II. Vlada je raspustila većinu bratovština i zaplijenila njihov imetak. Na duhovnom području mnogo štete učinio je jansenizam, koji je odvrćao vjernike od česte pričesti, a u službenu pobožnost unio suzdržljivost i hladnoću.¹⁹

Ništa čudno stoga, što je jedno od prvih gibanja za obnovu i produbljenje vjerskog života poslije konkordata godine 1855, koji je biskupima dao slobodnije ruke u formiranju nutarnjeg života Crkve, opet bilo povezano sa čašćenjem POS. Godine 1859. u ljubljanskoj biskupiji bila je formalno ustanovljena prva bratovština „Trajnog čašćenja POS”, a u mariborskoj pak godine 1881. Iz te bratovštine razvila se zajednička javna molitva pred Presvetim, pobožnost Srca Isusova i svečano izlaganje Presvetog po crkvama.²⁰ Duša novog euharistijskog pokreta bilo je udruženje biskupijskih svećenika *Sacerdotes adoratores* koje je godine 1858. ustanovio sv. Eymard s nakanom, da bi se kod čašćenja POS biskupijski svećenici učvršćivali i produbljivali u prisnom svećeničkom duhu. Članovi udruženja bili su dužni svakog tjedna po jedan sat bez prekida moliti pred Presvetim te odslužiti jednu misu za pokojne članove udruženja. Godine 1887. udruženje je bilo podignuto u bratovštinu i već godine 1894. organizirano i u ljubljanskoj biskupiji. Svoje redovi-

te skupove *Sacerdotes adoratores* imali su obično u Zavodu sv. Stanislava u Šentvidu iznad Ljubljane, i o njima redovito izdavali pisane obavijesti.²¹ Preko tih svećenika čašćenje POS širilo se i po župama. U ljubljanskoj biskupiji podupirao ga je sam biskup Anton Bonaventura Jeglič, koji je u početku stoljeća (g. 1904.) za ljubljansku biskupiju uveo i cjelodnevno čašćenje po župama i rasporedio ga na sve dane u godini.²² Približno u isto vrijeme cjelodnevno čašćenje uvedeno je i u mariborsko-lavantinskoj biskupiji, gdje je duša euharistijskog štovanja bio biskup Mihael Nepotnik (1889.–1922.). Napotnik je i na austrijskoj biskupskoj konferenciji dao poticaj, tako da je godina 1912. bila proglašena euharistijskom godinom, te je za nju izradio i program.

Posebno poglavlje u širenju euharistijske pobožnosti su tzv. *euharistijski kongresi*. Poticaj za njih dali su francuski svećenik Gaston Ludvik de Segur, gospođica Tamisier te tekstilni industrijalac Filibert Vrau. Prvi međunarodni euharistijski kongres održan je godine 1881. u gradu Lill u Francuskoj. Cilj kongresa bio je prije svega javno štovanje POS, povećanje pričesti i produbljenje vjerskog života kako pojedinca, tako i društva, u skladu s programom pape Pia X, sve obnoviti u Kristu.²³ Poticaj se brzo raširio, tako da su se osim međunarodnih kongresa svake dvije godine, odvijali i narodni, biskupijski i pokrajinski euharistijski kongresi. O euharistijskom pokretu u Sloveniji i Jugoslaviji u 20. stoljeću, dobar i iscrpan pregled daje nam članak pod naslovom *Euharistijski kongresi u Jugoslaviji* u knjizi *Drugi euharistijski kon-*

¹⁸ Gruden, Čašćenje POS, 85. Na žalost u fasciklu koji navodi Gruden, KAL, fasc. 137/6, tih pravila nema.

¹⁹ Gruden, Čašćenje POS 92–96.

²⁰ Gruden, Čašćenje POS 96–97; Venite adoremus! Društvo vječnog čašćenja presvetog Spasiteljevog Tijela i za pomoć siromašnima crkve lavantinske.

²¹ Te obavijeti djelomice su sačuvane u rukopisu biskupije Maribor 1901. u NŠAL, udruženje svećenika, fascikl 12; a djelomice ih objaviše u reviji *Vzajemnost*.

²² Ljubljanski biskupijski list 1900/27; 1904/64, 109–115; 1912/1–2.

²³ LThK III.(1931)831–832; Euharistične šmarnice za kongresno leto 1935, Ljubljana 1935, 10–12.

gres za Jugoslaviju u Ljubljani 1935 (knjiga ima 707 stranica, velikog je formata i bogato je ilustrirana), koji nas u nastavku do posljednjih pojedinosti informira o toku kongresa u Ljubljani te bez sumnje najveće vjerske manifestacije u Sloveniji pred drugi svjetski rat.²⁴

3. POUKA O EUHARISTIJU U SLOVENSKIM KATEHETSKIM PRIRUČNICIMA

Još nam ostaje otvoreno važno pitanje katehetske pouke o euharistiji među Slovencima. Pod tim vidom pregledao sam nešto više od 60 katekizama, koji su pod različitim naslovima izašli od sredine prošlog stoljeća do završetka drugog svjetskog rata. Analiza tih tekstova bez sumnje bi zahtijevala i zaslužila samostalnu obradu. Ovdje želim upozoriti tek na neke stvari, na koje sam već pri brzom prelistavanju tih priručnika svratio pozornost. Najprije me ugodno iznenadila *izvanredna radinost* svećenika na terenu koji su ove tekstove pisali na bazi vlastitih katehetskih iskustava. Nehotice se čovjeku nameće usporedba s današnjim katehetom. Ne bih htio biti nepravedan. Ali kad slušam kakav odnos imaju današnje katehete i katehistice prema vjerskoj pouci, katkad se ne mogu oteti dojmu, kao da obavljaju rutinski posao predmetnog nastavnika nekog stranog predmeta s popriličnom mjerom potcjenjivanja učenika. Nadam se, a i želim, da to bude samo iznimka. Naši katehete su u prošlosti zahtijevali od mladih začuđujuće puno vjerskog znanja. Ali oni su prvenstveno bili odgajatelji. Barem velika većina. I, ako mi dopustite skromnu osobnu napomenu: nije moguće odgajati djecu u kršćanskom duhu bez određenih zahtjeva na svim područjima, a ponajprije na moralnom i umnom.

Analizirane katehetske priručnike *razdijelio sam u slijedeće skupine* (naglašavam da se radi o uzorcima, ne o cjelini):

1. katekizam u klasičnom značenju riječi s pitanjima i kratkim odgovorima,
2. kršćanski nauk s produbljenim opširnim tumačenjem vjerskih istina,
3. vjeronauk — neka vrsta kombinacije katekizma i tumačenja kršćanskog nauka,
4. kateheze u pravom smislu riječi kao po-

magala za katehete, i

5. teološki priručnici za laike kao što su: povijest Katoličke crkve, etika, dogmatika, liturgika i tumačenje Svetog pisma.

U predgovoru *Velikog katekizma ili kršćanske nauka*, koji je izišao u Ljubljani, godine 1896, a već nakon dvije godine bio ponovo tiskan u Celovcu (kasnije je izišlo još više izdanja), među ostalim zapisan je jedan zanimljiv podatak, koji nam otkriva sadržajnu pozadinu katehetskog rada u Sloveniji. U predgovoru je, naime, među ostalim rečeno, da se kod nas u Sloveniji sve vrijeme poučavalo prema Kanizijevu katekizmu iz godine 1597. Tu razdiobu i sadržajni plan stvarno nalazimo u svim katehetskim priručnicima, osim što su je neki autori sadržajno malo prilagodili našim prilikama ili cilju, koji su željeli postići svojim radom. To vrijedi i za poglavlje o euharistiji, koju svi bez razlike obrađuju pod dva vida: kao žrtvu (misa), i kao sakrament (POS).

Predaleko bi nas odvelo, ako bismo htjeli analizirati sve katehetske priručnike, koji su izišli na slovenskom jeziku. Izabrao sam tek nekoliko tipičnih uzoraka.

Na prvom mjestu spominjem opsežno djelo u osam knjiga s naslovom *Tumačenje kršćanskog katoličkog nauka*, Celovec 1864–1876. Na naslovnoj stranici je naznačeno da su ga napisali neki svećenici ljubljanske biskupije, ali u stvari je to djelo dvojice, Janeza Škofice i Janeza Volčiča.²⁵ Podjela katekizma je Kanizijeva, u pojedinim poglavljima autori su napisali opširne teološke traktate, u kojima su saželi cijelu tadašnju teologiju. O euharistiji se govori u prvom dijelu četvrte knjige. Namijenili su joj 34 poglavlja i čak 462 stranice. Sadržaj naslućujemo već iz podrobnog kazala o pojedinim poglavljima, odnosno paragrafima. U ta poglavlja autori su saželi cijeli dogmatski traktat o euharistiji i dopunili ih s odgovarajućim poglavljima

²⁴ II. euharistijski kongres Jugoslavije u Ljubljani 1935, Ljubljana 1936. U toj knjizi objavljeni su u cijelosti i svi govori održani na kongresu.

²⁵ Slovenski biografski leksikon, III. knjiga, Ljubljana 1960–1971, 640: Škofic je sastavio 3470 stranica. Poslije Škoficove smrti djelo je nastavio i završio Janez Vočič.

iz liturgike i pastorala. Radi se o našem najboljem tiskanom teološkom priručniku u prošlosti. To naravno vrijedi i za poglavlja o euharistiji.

Zanimljiv pokušaj katehetskog priručnika su *Slomšekove smjernice ili sedam škola kršćanskog nauka za djecu a i za odraslije*, koje su najprije izlazile u Drobotnicama, a godine 1876. Anton Pintar izdao ih je i u obliku knjige. U uvodu je Slomšek dao nekoliko praktičnih uputa katehetama s obzirom na metodu poučavanja. Ovako kaže: „Djecu pitati, često im odgovarati, razgovarati s njima pojedinačno, pa brzo opet sa svima, tako da sva djeca budu jedno uho i jedno oko, učenik sličan suncu, koje svijetli i grije, a između i naoblači”. I malo dalje: „Ne tumači djeci odjedanput ni previše ni premalo. Ako im govoriš previše i prečesto, neće bogzna što zapamtiti, ako im tumačiš premalo, bit će im dosadno, te će prije odrasti, negoli naučiti potreban kršćanski nauk.”

O euharistiji Slomšek govori u „sedmoj školi” i pod točkom D. o sv. misi, a pod točkom H. o POS. Poglavlje o sv. misi je izrazito katekizamsko, tj. s pitanjima i odgovorima na nju. Kod POS Slomšek nadodaje u sitnom tisku kratke upute katehetama, poglavljima o Isusovoj otajstvenoj prisutnosti pod prilikama kruha i vina (71), o Isusovoj nedjeljivosti, kad svećenik prelomi hostiju (72), o pozivu na čestu sv. pričest (73–74) te o čestom i pobožnom pričješćivanju (77).

Odluka koncilske kongregacije o čestom pričješćivanju godine 1905. i odluka pape Pia X o ranoj pričesti djece 1910. su dakako, naznačile posebnu brigu za pripremu na primanje tog sakramenta.²⁶ Ukazala se potreba, da uz katekizam i tumačenje kršćanskog nauka za djecu i katehete dobiju u ruke uzorke kateheza. Na tom području valja posebno navesti *Pripravu djece za prvu sv. ispovijed, prvu sv. pričest i sv. potvrdu*, priručnik, kojeg je godine 1915. izdao ljubljanski biskup Anton Bonaventura Jeglič. U uvodu Jeglič kaže da s predloženim katehezama nije posve zadovoljan, ali se nada da će postići svoj cilj. Njima želi ograničiti plan, koji katehete moraju izložiti djeci za prvu pričest. Istodobno, on bi želio dati katehetama u ruke uzorak kateheze, koja bi prema

Jegličevim riječima bila „više pripovijedanje, a manje ispitivanje”. Djetetov je razum malo razvijen, kaže Jeglič, ali dijete još ima dobro i svježe sjećanje. Zato materija mora biti tako podatna da ju dijete može lako zapamtiti. Pri tom Jeglič izričito naglašava, da kateheta ne zahtijeva previše, ali neka poda glavne točke nauka.

Za Jegličevu katehezu značajne su kratke rečenice u prezentu, što pripovijedanju daje živahan i napet stil. U katehezi o POS, Jeglič polazi od iskustva da ljudi idu na pričest. Zatim obrazlaže djeci, da je pričest ustanovljena na Posljednjoj večeri. Ono što se dogodilo na Posljednjoj večeri nastavlja svećenici kod sv. mise. Potom opet polazi od iskustva djece: usred mise sve zašuti, ljudi kleknu, svećenik podiže hostiju. Na retoričko pitanje Zašto?, Jeglič odgovara, da je svećenik u tom trenutku učinio ono što je Isus učinio na Posljednjoj večeri: kruh i vino pretvorio je u Isusovo tijelo i krv. Katehezu završava Isusovom prisutnošću među nama u svetohraništu.

Druga kateheza namijenjena je sv. pričesti. Ovdje se radi o praktičnim uputama i neposrednoj pripravi za prvu sv. pričest. Duša mora biti bez grijeha – Isusu moramo pripremiti čisto srce. Milost Božja je kao svadbeno ili blagdansko odijelo. Potrebna je i tjelesna priprema: moramo biti natašte, dobro odjeveni i čisti. Slijedi pobuda na čestu pričest: kao što se svaki dan hranimo tjelesnom hranom, tako se moramo često hraniti i hranom naše duše. Neposrednu pripremu za pričest kateheta poveže praktičnom vježbom i adoracijom u crkvi.

Već godinu dana prije Katehetsko društvo u Ljubljani izdalo je *Kateheze za prvijence. Priprava za prvu ispovijed, za prvu sv. pričest i za potvrdu*, koje je kasnije p. Regalat Čebulj preradio za drugo izdanje, godine 1934. U tom priručniku namijenjeno je euharistiji 5 kateheza i to: Isus daje sv. pričest, Isusova prisutnost u POS, Sv. misa, Priprava za sv. pričest i Sv. pri-

²⁶ S tim u vezi zanimljivi su i članci Gregorija Rožmana, Starost prvopričesnika poslije IV. lateranskog sabora godine 1215, u: Voditelj u bogoslovnim znanostima 16(1913)336–350; Isti, Dogmatska i moralna podloga o starosti prvopričesnika, s danom 8. kolovoza 1910, u: Voditelj u bogoslovnim znanostima, 16(1913)240–249.

čest. Kateheze po sadržaju podsjećaju na Jegličeve, osim što su ponešto proširene. Između teksta sugerirana su pitanja i odgovori. Tumačenje mise je nešto neobično. Tumačenjem, naime, počinje kod podizanja, zatim se vraća na početak, potom ide naprijed do svršetka mise. Priprava za pričest je zorna do čisto konkretnih primjera, npr. operite zube uvečer, ako drugi dan mislite na pričest, da kod pranja zubi ne bi slučajno popili kap vode i poslije ne bi smjeli na pričest.

U programu vjeronauka, od prvog do osmog razreda koji je izišao u godinama 1942.–45. plan je razdijeljen prema dobi učenika, tako da tek svih osam udžbenika čini cjelinu kršćanskog nauka. U tom programu o euharistiji se govori u prvom, drugom, trećem, šestom i osmom razredu. Najjasnije i najlogičnije svakako je u *vjeronaučnoj knjizi za šesti razred*, koju je napisao Jože Pogačnik (kasniji ljubljanski nadbiskup). Euharistiju obrađuje u dva poglavlja i to: Misa kao žrtva i Isusova prisutnost u POS. Pogačnikov udžbenik posredovao je učenicima vjersko znanje u širem kulturno-povijesnom kontekstu i na taj ih način pripremao za dijalog s onima koji drugačije misle.

4. ZAKLJUČNE MISLI

Po svemu sudeći, slovenski je čovjek kroz cijelu svoju povijest, bio dobro poučen o euharistiji. Možemo čak reći da je uz marijanske, baš *euharistijska pobožnost* za slovenskog čovjeka bila najvažnija. Ta pobožnost na neki je način doživjela vrhunac na Euharistijskom kongresu u Ljubljani, godine 1935. U vezi s tim kongresom, kojeg spomenuta publikacija hvali u samim superlativima, nama se ipak postavlja pitanje, nije li euharistijska pobožnost 20. stoljeća, kako u Sloveniji tako i drugdje, po svijetu temeljena previše, na vanjskoj manifestaciji, a premalo išla u dubinu? Pokušaj teološkog utemeljenja euharistijske pobožnosti na temelju tekstova od crkvenih otaca, koje je za Kongres željela pripremiti manja skupina ljubljanskih teologa, zbog nerazumijevanja takve pobude od vrha slovenske Crkve, propao je.²⁷ Želju ljubljanskih mladomisnika, da njihovo ređenje za svećenike bude uvršteno u program kongresa,

tadašnji ljubljanski nadbiskup Gregorij Rožman shvatio je kao pokušaj miniranja kongresa. Dakako, čovjek se pita, kako je moguće da od toliko lijepih misli, tolikih obećanja i deklaracija, koje su bile izrečene u „najsvečanijem obliku” na kongresu, deset godina kasnije tako malo ostane. Time, dakako, ne želim obezvrijediti plodove, koje je donijela duhovna priprema na kongres po župama. Kako duboko je ta priprema ušla u srce i dušu vjerskog čovjeka, govori nam i činjenica, da je baš u tom razdoblju oživjela molitva za duhovna zvanja i pobožnost u čast presvetom Srcu Isusovu.

A danas? Čini se, da je oduševljenje za euharistijsku pobožnost splasnulo i među svećenicima.²⁸ Posebnih oblika čašćenja POS i molitvenih ura gotovo da više i nema. Sve se ograničilo na Sv. misu. Pa i ona *mora* biti kratka! Naglasak kod „pokoncilske mise” i u Sloveniji (ili možda samo u Sloveniji), uglavnom je na riječima, manje Božjim, a više svećenikovim. Katkad za vrijeme Sv. mise čujemo i po 5 propovijedi. A žrtva potom skoro neopazice sklizne mimo nas. Po najkraćem mogućem kanonu. Zanimarili smo žrtvu na račun riječi. Zanimarili smo slavljenje na račun žrtve. A nismo se, na žalost, potrudili za jednako vrijednu povezanost između jednog i drugog.

Nama slovenskim vjernicima potreban je danas snažan liturgijsko-euharistijski pokret. Liturgijski, da ponovo dade dostojan naglasak na žrtvu, i euharistijski koji će slovenskog čovjeka privući na koljena pred svetohranište. Samo tako će umjesto viđenja i otkrivanja sumnjivih vrijednosti, tražiti i crpiti svoju vjernost na izvoru života koji jest i ostaje Isus Krist.

²⁷ O pobudi govori samo članak: Janežič Žitomir, Euharistija – Mikrokozmos kršćanstva, u: Čas, 29(1934/35)201–214.

²⁸ Nastojanje produbljivanja euharistijskog života slovenskog svećenika i vjernika nije, naravno, nikad zamrlo. O tome govori razmjerno bogata bibliografija tekstova s tom tematikom, koja je većinom umnožena na ciklostilu, izašla u Sloveniji poslije 1945. godine. Na katehetskom području Poppejevu misao širio je naročito mariborski svećenik Drago Oberžan.